

УДК 711.437/438.005

## СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ МІСТОБУДІВНОЇ НАУКИ ЩОДО ПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СЕЛИЩ МІСЬКОГО ТИПУ

*Я. Фамуляк, к.т.н.*

*Львівський національний аграрний університет*

**Постановка проблеми.** Аналіз наукових концепцій та теорій просторової організації суспільства доводить, що вони виникли і розвивалися на засадах концентрації-деконцентрації, відкритості-закритості систем, диференціації чи інтеграції структурних елементів території, формувалися на принципах лінійних, сіткових і зональних форм організації простору, дослідження зв'язків “система розселення – виробництво”, “розселення – рекреація” тощо. Деякі з цих ідей і надалі відіграватимуть важливу роль у пошуку нових теоретичних засад та перспективних моделей просторової організації містобудівних систем.

Характерною рисою містобудівної науки сьогодення є “розмивання” проблематики, підміна її різними напрямками, що сформувалися під впливом значною мірою кон'юнктурних та політичних чинників. Відповідно, відбувається зрушення завдань досліджень, через що більша частина робіт концентрується на локальних проблемах, а стратегічні дослідження, що можуть забезпечити стабілізацію та підвищення ефективності суспільно-економічних процесів, залишаються поза увагою урбаністів [1].

Містобудівна наука ХХ століття в питаннях просторової організації суспільства запропонувала комплекс концепцій, теорій та ідей. Особливе зацікавлення становлять ті з них, що виникли та розвинулись у подібних для сьогоденної України соціально-економічних та політичних умовах. Актуальності набуває проблема реалізації ефективної містобудівної політики в регіонах, зокрема проблема містобудівного розвитку селищ міського типу, які належать до міських поселень і є на сьогодні малодослідженим об'єктом [2]. Селища міського типу як структурний елемент системи розселення на сьогодні переживають найбільшу кризу в соціально-економічному розвитку. Вони опинилися на роздоріжжі між містом і селом. Їх роль визначалася сукупністю розташованих на території адміністративно-господарських, курортно-рекреаційних, транспортно-торгових, комунально-побутових і виробничих об'єктів [3].

Більшість таких поселень сформувалася на історичних торгових шляхах. Окрім того, у тривалому процесі розвитку історичних поселень вони розвивались у сфері ринкових стосунків із властивими їм формами й механізмами містобудівного розвитку [4]. Нові стосунки вимагають перегляду архітектурно-планувальних параметрів організації селищ міського типу [5].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Наявні роботи і наукові дослідження можна умовно поділити на три групи: ті, що формують загальнонаукову методологію та сучасні концепції стратегічного планування; дослідження, що розкривають теоретико-методологічні підходи до просторової організації містобудівних систем; праці стосовно регіональної проблематики [1].

Окремі аспекти зазначеної проблеми досліджували архітектори Ю. Криворучко, Я. Тарас, Т. Панченко, Г. Петришин, Б. Посацький, А. Рудницький, М. Габрель, І. Русанова, Г. Шульга. Відсутня науково обґрунтована теорія, яка би дала змогу об'єднати розрізнені дані багатьох наукових напрямів, забезпечила комплексне уявлення про сутність просторових процесів у регіоні.

**Постановка завдання.** Завдання нашого дослідження – проаналізувати та з'ясувати, як саме наукові дослідження, концепції та теорії містобудівної науки впливають на просторову організацію містобудівних систем.

**Виклад основного матеріалу.** Містобудівна діяльність охоплює дослідження, проектування та управління процесами реалізації заходів, що визначають формування і розвиток функціональної та архітектурно-планувальної структури населених місць і районів згідно з демографічними, соціальними, економічними вимогами та природно-екологічними умовами; розвиток інженерної та транспортної інфраструктури; збереження та збагачення навколишнього середовища.

Методики дослідження і проектування містобудівних систем в умовах командно-адміністративної системи часто відображали відповідну реакцію на народногосподарські плани, ґрунтувалися на спрощених розрахунках найважливіших показників території та соціально-виробничої сфери, порівняння їх з нормативними даними, а за потреби – розширення відповідними рекомендаціями та доповненнями [1].

Як галузь архітектурної діяльності містобудування спрямоване на створення міських ансамблів, що поєднують споруди з довкіллям. Масштаб і характер об'єктів визначають особливості архітектурної творчості в містобудуванні, яка заснована на принципах історичної спадкоємності, що віддзеркалює об'єктивні умови безперервного процесу розвитку населених місць. Засобами вирішення містобудівних завдань є раціональна планувальна організація території та узгоджене взаєморозташування житлових районів, виробничих комплексів, рекреаційних зон, громадських центрів тощо.

Основною складовою містобудівної діяльності є містобудівне проектування. Проте стан розробки містобудівної документації, у тому числі генеральних планів міст, селищ і сіл, а також територіального планування районів і областей регіону, слід визнати як незадовільний.

Селища міського типу – найпоширеніший елемент міської системи України, де зі 1500 міських поселень майже 1000 утворюють селища міського типу, які, згідно з прийнятою класифікацією, належать до міських поселень держави; відчувають особливу гостроту кризи в нових соціально-економічних умовах; мають великий ресурсний потенціал, який на сьогодні малоефективно використовується; фактично втратили свою історичну роль у соціально-економічній, культурологічній та просторовій структурах регіону, та малодосліджені [5].

На основі системно-структурного аналізу об'єкта треба здійснювати пошук закономірностей формування опису селищ і його функціональних підсистем, що охоплює структуру, ресурси і процеси. Кожен з них характеризується показниками різного ієрархічного рівня – абсолютними, груповими, комплексними та

інтегральними. Кожна характеристика має назву, тип, вид, значення, одиницю виміру.

Містобудівна наука перебуває нині в пошуку власної парадигми просторової організації суспільства. Досі в містобудівній діяльності головним для розвитку території вважався підхід, який зводився до освоєння й експлуатації природно-ресурсного потенціалу, що визначалися техніко-економічним обґрунтуванням (ТЕО) та економічною ефективністю [1].

Законодавчою основою містобудівної діяльності є Конституція України, Закони і Кодекси України, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів, рішення місцевих рад народних депутатів, а також інформаційно-нормативні акти (ДБН) та рекомендації. Здавалося б, містобудівна діяльність має організовуватися на високому юридичному рівні, проте недосконалість окремих законів, несинхронізованість прийняття містобудівного, земельного та інших законів, неврегульованість багатьох інших питань знижує її ефективність. На сьогодні у визначенні стратегій розвитку визначальними вважають економічний та адміністративний механізми. Зберегли актуальність і придатність до вирішення завдань містобудування загальнонаукові та спеціальні методики [1].

**Висновки.** Містобудівельні процеси, що тривають сьогодні, будуть визначати нові типи матеріально-просторового середовища поселень, в яких враховуватимуться всі можливі форми господарювання. Вирішення проблем у сфері містобудівництва полягає у раціональному плануванні забудови, обмеженні зростання дуже великих міст, правильному виборі території та її розподілі на зони (житлова, промислова, комунально-складська, зовнішнього транспорту тощо). Треба враховувати відстані до місця роботи, проживання, шляхи пересування, всі види благоустрою для житлової зони, мережу закладів медичного, побутового, фізкультурно-оздоровчого обслуговування населення.

У межах містобудівної науки необхідні: розроблення методології аналізу та синтезу різноманітних типів містобудівних об'єктів (регіонів, міст, містечок, сіл та їх структурних елементів), створення теоретичних підстав сучасного містобудування, обґрунтування державної містобудівної політики, інформаційного забезпечення містобудівної діяльності.

Результати досліджень мають сприяти забезпеченню процесів управління розвитку населених місць і територій, плануванню забудови, реконструкції та експлуатації населених місць і регіонів відповідно до потреб населення та виробництва.

#### **Бібліографічний список**

1. Габрель М. М. Просторова організація містобудівельних систем / М. М. Габрель. – К. : Видавничий дім А.С.С., 2004. – 400 с.
2. ДБН 360-92\*\*. Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень. – К. : Держбуд України, 2012.
3. Козак Г. Визначення перспектив містобудівного розвитку міського типу в умовах ринкової економіки / Г. Козак, П. Дяченко // Вісник Львівського державного аграрного

- університету : архітектура і сільськогосподарське будівництво. – 2003. – № 4. – С. 196–201.
4. Посацький Б. Історичні міста Львівщини у сфері ринкових відносин / Б. Посацький, Т. Мазур, Є. Король // Вісник Львівського державного аграрного університету : архітектура і сільськогосподарське будівництво. – 2002. – № 3. – С. 234–237.
  5. Фамуляк Я. Вплив містобудівної політики на просторовий розвиток селищ міського типу Західного регіону України / Я. Фамуляк // Вісник Львівського державного аграрного університету : архітектура і сільськогосподарське будівництво. – 2005. – № 6. – С. 269–275.

**Фамуляк Я. Стан дослідження містобудівної науки щодо просторової організації селищ міського типу**

Розглянуто наукові дослідження, концепції та теорії в питаннях просторової організації селищ і малих містечок України через містобудівну науку, а також принципи теоретико-методологічних підходів до просторової організації містобудівельних систем на сучасному етапі розбудови держави і розвитку сільської поселенської мережі у світлі виконання соціально-економічних програм розвитку територіальних громад.

**Ключові слова:** містобудівна наука, регіональна система, просторова організація, розселення, урбанізація.

**Famuliak Ya. The condition of town planning science research in questions of space organization urban village**

The science research, conceptions and theory in questions of space organization urban villages and small Ukrainian towns through town planning science are considered, and also the principles of theoretical and methodological approaches to space organization of town planning systems at current stage of state development and village net progress at the light of execution social and economic programs of local communities development are considered too.

**Key words:** town planning science, space organization, resettlement, urbanization, regional system.

**Фамуляк Я. Состояние исследовательской градостроительной науки по вопросам пространственной организации поселков городского типа**

Рассмотрены научные исследования, концепции и теории по вопросам пространственной организации поселков городского типа и мелких городов Украины сквозь градостроительную науку, а также принципы теоретико-методологических подходов к пространственной организации градостроительных систем на современном этапе строительства государства и развития сельской поселочной сети в свете исполнения социально-экономических программ развития территориальных обществ.

**Ключевые слова:** градостроительная наука, региональная система, пространственная организация, расселение, урбанізація.